

personal development of children with special educational needs is particularly important for theory and practice. This article shows that special characteristics of memory, attention, thought processes of children with speech disorders have gender characteristics; this should be taken into account in the process of organizing social space and the process of socialization. Furthermore, the positive attitude formed in children and the ability to evaluate themselves and their activities create the basis for the effective development of the cognitive sphere that is an extremely important task as it is due to them the child learns to establish cause-and-effect relationships, develop appropriate roles relations with adults and peers in and out of class, seek cooperation, show attention to others.

Keywords: personality, special educational needs, speech disorders, cognitive sphere, self-esteem, attention, memory.

Подано до редакції 02.02.2021

УДК 159.9

DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-1-2>

Юрій Черножук,

доцент кафедри загальної та диференціальної психології,

Ірина Узун,

магістрант кафедри загальної та диференціальної психології,

Державний заклад «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського»,

вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ІНГІБІТОРИ ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті представлені результати теоретичного та емпіричного дослідження, спрямованого на вивчення психологічних інгібіторів інтелекту студентів, які у майбутньому будуть працювати педагогами. Аналіз літератури за темою роботи дозволив уточнити зміст основних психологічних явищ, що вивчаються, обрати параметри, що репрезентують інтелект на формально-динамічному та змістовно-особистісному рівнях, а також психологічні властивості, які гіпотетично можуть бути інгібіторами інтелекту майбутніх педагогів. Кореляційний аналіз довів: 1) складний та неоднозначний характер взаємозв'язків між параметрами, що досліджуються; 2) від'ємний характер зв'язків низки показників загального і соціального інтелекту з показниками тривожності та агресивності, та додатний з показниками конфліктостійкості; 3) серед низки конітивно-стильових показників лише показники стилю «полезалежність-полenezалежність» мають значущі від'ємні зв'язки з гіпотетичними інгібіторами інтелекту (показник особистісної тривожності). Виходячи з мети та завдань дослідження було створено 6 груп майбутніх педагогів, які за результатами відповідних психодіагностичних методик відрізняються різною вираженістю показників тривожності, агресивності та конфліктостійкості. Перша – досліджувані з низьким рівнем тривожності (НТ) – 10 осіб, друга з високим рівнем тривожності (ВТ) – 10 осіб, третя група – з низьким рівнем агресивності – 10 осіб (НА), четверта – з високим рівнем агресивності (ВА) – 10 осіб, п'ята група – досліджувані з високим рівнем конфліктостійкості (ВК), шоста – з низьким (НК). За допомогою якісного аналізу були отримані відомості про індивідуально-типові особливості інтелекту осіб з різним рівнем зазначених властивостей, проведено їх порівняння. Майбутні педагоги з високою тривожністю, високою агресивністю, низькою конфліктостійкістю поступаються колегам з протилежними характеристиками за низкою параметрів загального та соціального інтелекту. Як показали результати спостереження та бесід із зазначеними досліджуваними, це призводить до суттєвих проблем у їхньому професійному становленні, створює для них певні труднощі в різних сферах життя. Якісний аналіз показав, що тривожність, агресивність і конфліктостійкість можуть виступати як інгібітори інтелекту. Однак, перше, це залежить від їх вираженості (в якості інгібіторів можуть виступати висока тривожність, висока агресивність і низька конфліктостійкість), по-друге, якщо тривожність виконує функцію інгібітора як на когнітивно-стильовому, так і на змістовно-особистісному рівнях інтелекту, то агресивність і конфліктостійкість лише на останньому. Крім того, їхній вплив торкається соціального інтелекту і на відміну від тривожності не поширюється на загальний інтелект.

Ключові слова: інтелект, загальний інтелект, соціальний інтелект, когнітивні стилі, інгібітори інтелекту, майбутні педагоги

Вступ та сучасний стан досліджуваної проблеми

В умовах радикального реформування українського суспільства, наближення його економічних, по-

літичних і соціальних інститутів до європейських та світових стандартів у різних галузях життя, пріоритетний статус становить проблема розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх професіоналів і, зокрема,

студентів, які обрали професію педагога.

Спираючись на континуально-ієрахічний підхід до розуміння структури особистості (Саннікова, 2003), ми вважаємо, що інтелектуальний розвиток майбутнього педагога, можливий на різних рівнях цієї структури. На формально-динамічному рівні – це ефективне застосування різних когнітивних стилів у педагогічній діяльності; на змістовно-особистісному – високий рівень загального та соціального інтелекту. (Соціально-імперативний рівень в нашому дослідженні не розглядається). Найявність зазначених характеристик інтелекту дозволяє педагогу, як представнику соціономічної професії, з одного боку, успішно викладати один або кілька навчальних предметів, з другого, встановлювати з учнями або студентами ефективні міжособистісні стосунки.

Інтелектуальну сферу особистості в різні часи і в різний спосіб вивчали А. Біне, Дж. Брунер, Д. Б. Велічковський, Л. С. Виготський, Г. Гарднер, Ю. З. Гільбух, В. М. Дружинін, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, О. Р. Лурия, У. Найсер, Ж. П'яже, С. Л. Рубінштейн, М. Л. Смільсон, Л. Терстоун, М. О. Холодна та ін., проте, відомі трактування інтелекту є достатньо суперечливими. З метою використання в подальшому емпіричному дослідженні нами було обране трактування, згідно з яким інтелект – це здатність, що визначає загальну успішність адаптації до нових ситуацій за допомогою розв'язання задач у внутрішньому плані дії (Дружинін, 2007).

Виходячи з психологічного змісту цих задач, дослідники інтелекту виокремили низку його типів, до яких, зокрема, належать загальний та соціальний інтелект.

Загальний інтелект (Г. Айзенк, Р. Амтхауер, Д. Векслер, Ф. Гальтон, Р. Кеттел, Ч. Спірмен та ін.) розуміється нами як здатність вирішувати завдання взаємодії суб'єкта з предметами матеріальної, духовної культури та природи. Соціальний інтелект (Є. С. Альошина, М. І. Бобнева, Дж. Гілфорд, Ю. М. Ємельянов, О. Джонс, Д. Кітінг, К. Косміцькі, Г. Олпорт, Р. Стернберг, Е. Торндайк, Т. Хант, Н. Ф. Каліна, Н. А. Кудрявцева, С. Н. Куніцина, А. І. Савенков, Д. В. Ушаков, А. Л. Южанінова, та ін.) це здатність особистості адекватно розуміти і оцінювати власну поведінку та поведінку інших людей та керувати нею (Білоус, Белова, 2016; Sternberg, 2000; Goleman, 2006).

Проблеми когнітивних стилів вивчали О. Г. Берестнева, Г. Віткін, Р. Гарднер, К. Готтшильдт, В. М. Дружинін, Г. В. Євтух, Дж. Каган, Дж. Кляйн, В. О. Колга, Л. Лібін, Г. Лінкон, Г. Олпорт, І. М. Палей, Г. В. Парамей, І. Г. Скотнікова, Є. Т. Соколова, Д. Спенс, К. Стаднер, М. О. Холодна, І. П. Шкуратова та ін. На нашу думку, якнайкраще психологічну сутність зазначеного психологічного феномену передає розуміння когнітивних стилів, як процесуальних характеристик інтелекту, що виявляються в індивідуальній своєрідності способів переробки людиною інформації про навколишній світ (Холодна, 2004).

У психологічній літературі описано більше п'ят-

надцяти когнітивних стилів. Серед них «полезалежність - полenezалежність», «імпульсивність - рефлексивність», «ригідність – гнучкість», При полезалежності людині складно долати вплив «видимого поля», існуючого контексту, полenezалежність, навпаки, дозволяє робити це з легкістю; при імпульсивності людина швидко приймає рішення, однак при цьому допускає багато помилок, рефлексивні люди приймають рішення більш уповільнено і тому роблять менше помилок; стиль «ригідність-гнучкість пізнавального контролю» характеризує ступінь суб'єктивних труднощів при зміні способів переробки інформації (Холодна, 2002).

Ми поділяємо думку, згідно з якою когнітивні стилі – це «інший» тип інтелектуальних здібностей, тому деякі їхні характеристики можуть бути показниками рівня інтелекту людини (Холодна, 2004). Це стосується, наприклад, «рефлексивності» (на відміну від «імпульсивності»), «полenezалежності» (на відміну від «полезалежності»), «гнучкості» (на відміну від «регідності») і т.ін.

Одну з актуальних проблем сучасної психології інтелекту становить вивчення співвідношення розумових здібностей з властивостями особистості, які можуть виступають в ролі психологічних чинників інтелекту. Одні з них можуть стимулювати інтелектуальну активність і, як результат, сприяти розвитку інтелекту, а інші, навпаки, перешкоджати інтелектуальному зростанню особистості. Останні прийнято називати «інгібіторами інтелекту».

Серед інгібіторів інтелекту сучасні дослідники називають стреси, руйнацію образу майбутнього, невпевненість у собі, занижену самооцінку, спрямованість на успіх і стурбованість зовнішніми показниками діяльності, низький рівень розвитку пізнавального мотиву тощо (Замановська, 2003; Ільїн, 2009; Любимова, 2015; Поескова, 2014). Однак загалом зазначене питання, на наш погляд, вивчено недостатньо, особливо з погляду на представників певних професій. Це і зумовило вибір теми нашого дослідження – «Психологічні інгібітори інтелекту майбутніх педагогів». Як властивості особистості, що гіпотетично можуть слугувати інгібіторами інтелекту, було обрано тривожність, агресивність і конфліктостійкість.

Коротко уточнимо їхній психологічний зміст. Під тривожністю мається на увазі стійка схильність до переживання тривоги, під агресивністю – одна з форм реагування на несприятливі життєві ситуації, прагнення заподіяти іншому фізичну чи моральну травму (Синявський, Сергєєнкова, 2007). Конфліктостійкість – здатність людини оптимально організувати свою поведінку у важких ситуаціях соціальної взаємодії, безконфліктно вирішувати проблеми у стосунках з іншими людьми. (Анцупов, Шипілов, 1999).

Мета нашого дослідження полягала в тому, щоб дослідити індивідуально-психологічні особливості інтелекту майбутніх педагогів з різною вираженістю тривожності, агресивності і конфліктостійкості.

Як показники інтелекту використовуються параметри загального й соціального інтелекту, а також

когнітивних стилів «полезалежність-полenezалежність», «імпульсивність-рефлексивність» та «регідність-гнучкість». Відповідно до мети були визначені завдання дослідження.

1. Провести теоретичний аналіз літератури за темою дослідження.

2. Обрати параметри, що репрезентують інтелект на формально-динамічному та змістовно-особистісному рівнях, а також психологічні властивості, які гіпотетично можуть бути інгібіторами інтелекту майбутніх педагогів.

3. Сформулювати вибірку досліджуваних та провести емпіричне дослідження.

4. Здійснити обробку і психологічну інтерпретацію отриманих результатів.

Для проведення емпіричного етапу дослідження було створено вибірку досліджуваних, яка складалася з 40 осіб, що є студентами різних факультетів Державного закладу «Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського».

Методи дослідження

Для вирішення завдань дослідження були використані такі методи: теоретичні – зіставлення узагальнених наукових даних, за допомогою яких проведено теоретико-методологічний аналіз проблеми інгібіторів інтелекту; емпіричні – тестування, бесіда, спостереження, що були застосовані задля вивчення індивідуально-психологічних особливостей інтелектуальної сфери досліджуваних з різними рівнями тривожності, агресивності та конфліктостійкості, а також схильністю до різних когнітивних стилів; статистичні – кореляційний аналіз результатів емпіричного дослідження,

порівняння середніх показників різних груп досліджуваних (за t – критерієм Стьюдента) з використанням комп'ютерного пакету SPSS 18.0 for Windows.

До психодіагностичного комплексу увійшло вісім методик. Для діагностики предметного інтелекту було використано Тест структури інтелекту Р. Амтхауера, соціального – Тест соціального інтелекту Дж. Гілфорда-М. Саллівена, когнітивних стилів: «полезалежність-полenezалежність» – «Фігури Готтшальдта», «аналітичність-синтетичність» – «Вільне сортування об'єктів» Р. Гарднера, «ригідність-гнучкість» – Методика оцінки розумових дій Ю. З. Гільбуха, тривожності – «Шкала Спілберга-Ханіна», агресивності – Методика діагностики показників і форм агресивності А. Басса і А. Дарки, конфліктостійкості – Методика визначення конфліктостійкості особистості (за Н. Фетіскіним та ін.).

Для репрезентації даних доречно було б використати метод профілів, однак виходячи з кількості обраних для дослідження параметрів, а також обмежених розмірів публікації, ми вирішили скористатися методом таблиць.

Результати

Кореляційний аналіз дозволив встановити характер зв'язків між параметрами, які вивчаються. Що стосується співвідношення між показниками гіпотетичних інгібіторів інтелекту та показниками когнітивних стилів, статистично значущі кореляції спостерігаються лише між тривожністю та стилем «полезалежність-полenezалежність». Вони представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Статистично значущі кореляції показників тривожності та стилю «полезалежність-полenezалежність» (n = 40)

Показники	ФГБ	ФГЧ	ФГІ
ОТ	-612*	-521*	-552*

Примітка. Тут і далі: 1) нулі та коми вилучені; 2) позначення: ** – зв'язок на рівні 1% ($p < 0,01$), * – на рівні 5% ($p < 0,05$); 3) умовні скорочення: ФГБ (фігури - бали), ФГЧ (фігури - час), ФГІ (індекс полезалежності); ОТ (особистісна тривожність).

Дані таблиці показують, що параметр ОТ (особистісна тривожність) на 5% рівні корелює з параметрами ФГБ (фігури - бали), ФГЧ (фігури час) з ФГІ (індекс полезалежності).

У табл. 2 містяться відомості про зв'язки між показниками загального й соціального інтелекту та показниками тривожності, агресивності й конфліктостійкості.

Дані таблиці свідчать, що більшість показників від'ємно корелює між собою ($p < 0,05$ і $p < 0,01$). На 5%-му рівні показник ОТ (особистісна тривожність) пов'язаний з показниками ВІ (вербальний інтелект), РМІ (рахунково-математичний інтелект), ПІ (загальний показник предметного інтелекту), ГЕ (групи експресії), ВЕ (вербальна експресія), СІ (загальний показник соціального інтелекту); ВА (вербальна агресія) з ГЕ (групи експресії), ВЕ (вербальна експресія); НЕГ (негативізм) з ВЕ (вербальна експресія); ОБР (об-

раза) з ІД (історія з доповненням), СІ (загальний показник соціального інтелекту), НА (непряма агресія) з ГЕ (групи експресії), СІ (загальний показник соціального інтелекту); ВП (відчуття провини) з ІЗ (історія із завершенням), ВЕ (вербальна експресія), СІ (загальний показник соціального інтелекту); ФА (фізична агресія) з ІД (історія з доповненням).

Додатно на такому ж рівні корелюють показник КС (конфліктостійкість) з показниками ІЗ (історія із завершенням), ГЕ (групи експресії), ВЕ (вербальна експресія), ІД (історія з доповненням), СІ (загальний показник соціального інтелекту).

На 1%-му рівні від'ємно пов'язані параметри ІЗ (історія із завершенням) ($p < 0,01$); СІ (загальний показник соціального інтелекту); РОЗ (роздратування) з ІЗ (історія із завершенням), ІД (історія з доповненням); ГЕ (групи експресії групи експресії).

Таблиця 2

Статистично значущі кореляції показників інтелекту з показниками тривожності, агресивності, конфліктостійкості (n = 40)

Показники	ОТ	ФА	ВА	РОЗ	ОБР	НА	ВП	КС
ВІ	-449*							
РМІ	-454*							
ПІ	-469*							
ІЗ		-582**		-653**			-511*	477*
ГЕ	-467*		-516*		-541**	-490*		425*
ВЕ	-433*		-437*				-441*	448*
ІД		-523*		-547**	-505*			470*
СІ	-478*		-570**		-499*	-450*	-469*	491*

Примітка. Умовні скорочення: показники предметного інтелекту ВІ (вербальний інтелект), РМІ (рахунково-математичний), ПІ (просторовий інтелект), ПІ (загальний показник предметного інтелекту); показники соціального інтелекту: ІЗ (історія із завершенням), ГЕ (групи експресії), ВЕ (вербальна експресія), ІД (історія з доповненням), СІ (загальний показник соціального інтелекту); показники тривожності: ОТ (особистісна тривожність); показники агресивності: ФА (фізична агресія), ВА (вербальна агресія), НА (непряма агресія), НЕГ (негативізм), РОЗ (роздратування), ОБР (образ), ВП (відчуття провини), КС (конфліктостійкість).

Кореляційний аналіз довів: 1) складний та неоднозначний характер взаємозв'язків між показниками, що досліджуються; 2) від'ємний характер зв'язків низки показників загального і соціального інтелекту з показниками тривожності та агресивності, та додатний з показниками конфліктостійкості; 3) серед низки конітивно-стильових показників лише показники стилю «полезалежність-полenezалежність» мають значущі від'ємні зв'язки з гіпотетичними інгібіторами інтелекту (показник особистісної тривожності).

Тепер розглянемо результати якісного аналізу. Виходячи з мети та завдань дослідження було створено 6 груп майбутніх педагогів, які за результатами відповідних психодіагностичних методик відрізняються різною вираженістю показників тривожності,

агресивності та конфліктостійкості, Перша – досліджувані з низьким рівнем тривожності (НТ) – 10 осіб, друга з високим рівнем тривожності (ВТ) – 10 осіб, третя група – з низьким рівнем агресивності – 10 осіб (НА), четверта – з високим рівнем агресивності (ВА) – 10 осіб, п'ята група – досліджувані з високим рівнем конфліктостійкості (ВК), шоста – з низьким (НК).

За допомогою якісного аналізу були отримані відомості про індивідуально-типові особливості інтелекту осіб з різним рівнем означених властивостей. Результати наведені у табл. 3 – 6. Для визначення статистичної значущості розбіжностей у середніх показниках різних груп було застосовано t-критерій Стьюдента.

Таблиця 3

Статистично значущі відмінності у показниках когнітивних стилів досліджуваних з різним рівнем тривожності (n=20)

Показники	Група	М	Група	М	t-критерій	
1	ФГБ	НТ	23,77	ВТ	16,55	3,11**
2	ФГІ	НТ	2,66	ВТ	1,69	2,48*

Примітка. Тут і далі: 1) позначення: ** – відмінності на рівні 1% ($p < 0,01$), * – на рівні 5% ($p < 0,05$); 2) умовні скорочення: НТ – група з низькою тривожністю; ВТ – група з високою тривожністю; ФГБ (бали, за виконано завдання), ФГІ (індекс полезалежності).

Слід зауважити, що наявність статистично значущих відмінностей при порівнянні показників різних когнітивних стилів було встановлено лише стосовно груп досліджуваних з різним рівнем тривожності. Наведені у таблиці результати свідчать про наявність зазначених відмінностей за двома показниками стилю полезалежність-полenezалежність. Це ФГЧ - (бали,

отримані за виконання завдань тесту Готшалда ($p < 0,01$) та ФГІ (індекс полезалежності) ($p < 0,05$).

Це свідчить про те, що низькотривожні досліджувані демонструють схильність до полenezалежності, а високотривожні – до полезалежності. Роблячи подібний висновок, ми виходимо не лише з результатів порівняння середніх арифметичних обох груп, але

також враховуємо, що відповідно інструкції до тесту Готшальда, особи які є «полenezалежними», мають індекс полenezалежності більший ніж 2.5 (в нашому випадку – 2,66), а «полenezалежні» – менший (в нашому випадку 1,69).

Розглянемо психологічний зміст отриманих даних. Найбільш загальною підставою індивідуальних відмінностей в пізнавальній діяльності, що встановлюються за допомогою «полenezалежності» або «полenezалежності» досліджуваних, є ступінь свободи від впливу зовнішніх чинників, або, інакше, ступінь орієнтації людини при прийнятті рішень на наявні у неї знання і досвід, а не на зовнішні орієнтири, якщо останні вступають в протиріччя із цим досвідом (Єгорова, 1981).

Найбільш чіткі відмінності між «полenezалежними» і «полenezалежними» проявляються в особливостях сприйняття. Для «полenezалежних» «картинка», що сприймається, є значно більш структурованою, ніж для полenezалежних. Тому першим легше ніж другим знаходити в замаскованих фігурах еталонні і вказувати на них. Встановлено, що «полenezалежні» є більш успішними в інтелектуальній діяльності і, як правило, вибирають сферу діяльності, що вимагає самостійності в засобах досягнення обраної мети, вони є також більш креативними. Таким чином, висока тривожність може виступати як інгібітор інтелекту на його когнітивно-стильовому рівні.

У табл. 4 наведені статистично значущі відмінності у показниках загального і соціального інтелекту досліджуваних з різним рівнем тривожності.

У табл. 4 наведені статистично значущі відмінності у показниках загального і соціального інтелекту досліджуваних з різним рівнем тривожності.

Таблиця 4

Статистично значущі відмінності у показниках загального та соціального інтелекту досліджуваних з різним рівнем тривожності (n=20)

Показники		Група	М (PR)	Група	М (PR)	t-крит
1	ВІ	НТ	62	ВТ	24	2,6*
2	РМІ	НТ	67	ВТ	32	3,1**
3	ПІ	НТ	76	ВТ	31	2,7*
4	ГЕ	НТ	82	ВТ	20	3,3**
5	ВЕ	НТ	67	ВТ	37	2,2*
6	СІ	НТ	88	ВТ	27	2,3*

Примітка. НТ - група з низьким рівнем тривожності; ВТ - група з високим рівнем тривожності.

З таблиці випливає, що у майбутніх педагогів з високим рівнем тривожності (ВТ) рівень загального та соціального інтелекту за низькою показників є нижчим ніж у тих, хто має низький рівень тривожності (НТ).

Виходячи з психологічного змісту показників, за якими спостерігаються статистично значущі відмінності, можна констатувати, що високо тривожні досліджувані «програють» низько тривожним у здатності до оперування інформацією в словесній формі, математичних здібностях, пов'язаних з кількісним моделюванням явищ, в них нижчий рівень наочно-образного мислення, практичних та теоретичних конструктивних здібностей, просторового уявлення, гірша здатність до аналітико-синтетичного мислення.

Високий рівень особистісної тривожності може також негативно впливати на соціальний інтелект майбутніх педагогів. Так, у високо тривожних осіб нижча здатність до логічного узагальнення, виділення загальних суттєвих ознак у різних невербальних реакціях людини, а також здатність розуміти зміни схожих вербальних реакцій в залежності від контексту ситуацій. Таким чином, як з'ясувалося, висока тривожність може виступати як інгібітор не тільки стосовно когнітивно-стильових властивостей інтелекту, але й відносно змістовно-особистісних.

На відміну від «високотривожних» майбутні педагоги з високим рівнем агресивності «програють» своїм колегам з низьким рівнем цієї властивості лише за показниками соціального інтелекту (табл. 5).

Таблиця 5

Статистично значущі відмінності у показниках загального та соціального інтелекту досліджуваних з різним рівнем агресивності (n=20)

Показники		Група	М (PR)	Група	М (PR)	t-крит
1	ІЗ	НА	69	ВА	29	3,3**
2	ГЕ	НА	64	ВА	29	3,1**
3	ВЕ	НА	77	ВА	27	2,7*
4	ІД	НА	72	ВА	31	2,6*
5	СІ	НА	79	ВА	25,4	2,2*

Примітка. НА- група з низьким рівнем агресивності; ВА - група з високим рівнем агресивності.

За всіма показниками відмінності в результатах між групами НА (низька агресивність) та ВА (висока агресивність) мають статистично значущий характер «на користь» перших.

Виходячи з психологічного змісту параметрів, що вивчаються, «високоагресивні» досліджувані поступаються «низькоагресивним» в здатності виділяти з контексту вербальну і невербальну експресію поведінки, розпізнавати загальні властивості в певному потоці експресивної або ситуативної інформації, розуміти відносини, що існують між одиницями інформації про поведінку, розуміти логіку розвитку цілісних ситуацій взаємодії людей, сенс їх поведінки в цих ситуаціях, розуміти зміни значення подібної поведінки (вербальної або невербальної) в різних ситуаційних контекстах, передбачати наслідки поведінки, виходячи з наявної інформації тощо. Таким чином, висока агресивність може виступати, як інгібітор соціального

інтелекту.

В табл. 6 показані статистично значущі відмінності між показниками майбутніх педагогів з низькою конфліктостійкістю (НК) та високою конфліктостійкістю (ВК). З'ясувалося, що низький рівень зазначеної властивості, може перешкоджати майбутнім педагогам в розвитку соціального інтелекту, а саме, здатності передбачувати наслідки поведінки людей в різних ситуаціях, розуміти логіку розвитку цілісних ситуацій взаємодії людей, сенс їх поведінки в цих ситуаціях, розуміти зміни значення подібної поведінки (вербальної або невербальної) в різних ситуаційних контекстах, зменшує здатність передбачати наслідки поведінки, виходячи з наявної інформації. Таким чином низька конфліктостійкість (подібно до високої тривожності та високої агресивності) також може виконувати роль інгібітора соціального інтелекту.

Таблиця 6

Статистично значущі відмінності у показниках предметного та соціального інтелекту досліджуваних з різним рівнем конфліктостійкості (n=20)

Показники	Група	М (PR)	Група	М (PR)	t-крит
ІЗ	ВК	75	НК	35	2,7*
ІД	ВК	72	НК	25	2,5*
СІ	ВК	79	НК	27	2.4*

Таким чином, майбутні педагоги з високою тривожністю, високою агресивністю, низькою конфліктостійкістю поступаються колегам з протилежними характеристиками за низкою параметрів загального та соціального інтелекту. Як показали результати спостереження та бесід із зазначеними досліджуваними, це призводить до суттєвих проблем у їхньому професійному становленні, створює для них певні труднощі в різних сферах життя. Тому ці особи потребують комплексної психокоректувальної роботи за спеціальними програмами. Матеріали дослідження створили основу для складання подібної програми, її створення та втілення у життя будуть змістом наступного етапу нашої роботи.

Висновки

Аналіз літератури за темою роботи дозволив уточнити зміст основних психологічних явищ, що вивчаються, обрати параметри, що репрезентують інтелект на формально-динамічному та змістовно-особистісному рівнях, а також психологічні властивості, які гіпотетично можуть бути інгібіторами інтелекту майбутніх педагогів.

Література

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: Учебник для вузов. Москва: ЮНИТИ. 1999. 551 с.
2. Білоус Р. М., Белова А. В. Психологічні особливості соціального інтелекту в юнацькому віці. Наука і освіта. 2016. №7. С. 11–15.
3. Дружинин В. Н. Психология общих способностей. Санкт-Петербург: «Питер», 2007. 368 с.

Кореляційний аналіз довів: 1) складний та неоднозначний характер взаємозв'язків між показниками, що досліджуються; 2) від'ємний характер зв'язків низки показників предметного і соціального інтелекту з показниками тривожності та агресивності, та додатний з показниками конфліктостійкості; 3) серед низки конітивно-стильових показників лише показники стилю «полезалежність-полenezалежність» мають значущі від'ємні зв'язки з гіпотетичними інгібіторами інтелекту (показник особистісної тривожності).

Якісний аналіз показав, що тривожність, агресивність і конфліктостійкість можуть виступати як інгібітори інтелекту. Однак, по-перше, це залежить від їх вираженості (в якості інгібіторів можуть виступати висока тривожність, висока агресивність і низька конфліктостійкість), по-друге, якщо тривожність виконує функцію інгібітора, як на когнітивно-стильовому, так і на змістовно-особистісному рівнях інтелекту, то агресивність і конфліктостійкість лише на останньому. Крім того, їхній вплив торкається соціального інтелекту і на відміну від тривожності не поширюється на загальний інтелект.

4. Егорова М. С. Проблема зависимости-независимости от поля и возможность ее исследования в генетике поведения. Вопросы психологии. 1981. № 4. С.161–168.

5. Змановская Е. В. Девиантология. Москва: «Академия», 2003. 288 с.

6. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 448 с.

7. Любимова Т. А. Менталитет или интеллект: настоящее и будущее российского микропредпринимательства. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 2. С 20–25.

8. Поескова Г. И. Факторы, влияющие на интеллект ребенка. *Молодой ученый*. 2014. № 1. С. 564–566.

9. Синявський В. К., Сергеевкова О. П. Психологічний словник. За ред. Н. А. Побірченко. Київ. Наук. світ. 2007. 274 с.

10. Санникова О. П. Феноменология личности. Одесса: СМІЛ, 2003. 256 с.

11. Холодная М. А. Психология интеллекта: Парадоксы исследования. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 272 с.

12. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 384 с.

13. Goleman D. Social intelligence: The new science of human relationships. New York: Bantam Books. 2006. 403 pp.

14. Sternberg R. Practical intelligence in everyday life. New York: Cambridge university press. 2000. 306 pp.

References

1. Antsupov, A. I., Shpylov, A. Y. (1999). *Konfliktologiya: Uchebnyk dlia vuzov [Conflictology: Textbook for universities]*. Moscow: Yunyty [in Russian].

2. Bilous, R. M., Belova, A. V. (2016). *Psykhologichni osoblyvosti sotsialnoho intelektu v yunatskomu vitsi [Psychological features of social intelligence in adolescence]*. *Nauka i osvita – Science and Education*, 7 [in Ukrainian].

3. Druzhynyn, V. N. (2007). *Psykhologhiya obshchikh sposobnostei [Psychology of general abilities]*. Saint-Petersburg: «Piter» [in Russian].

4. Egorova, M. S. (1981). Problema zavisimosti-nezavisimosti ot polya i vozmozhnost ee issledovaniya v genetike povedeniya [The problem of dependence-

independence from the field and the possibility of its study in the genetics of behavior]. *Voprosy psihologii – Psychological issues*, 4 [in Russian].

5. Zmanovskaia, E. V. (2003). *Devyantolohiya [Deviantology]*. Moscow: «Akademiya» [in Russian].

6. Ylyn, E. P. (2009). *Psykhologhiya tvorchestva, kreatyvnyty, odarennyty [Psychology of creativity, creativity, giftedness]*. Saint-Petersburg: «Piter» [in Russian].

7. Liubymova, T. A. (2015). *Mentalytet ili intellekt: nastoiashchee y budushchee rossiyskoho mikroedprynmatelstva [Mentality or intellect: present and future of Russian micro-entrepreneurship]*. *Sovremennye problemy nauky i obrazovaniya – Modern problems of science and education*, 2 [in Russian].

8. Poeskova, H. Y. (2014). Faktory, vliyaiushchye na intellekt rebenka [Factors affecting a child's intelligence]. *Molodoi uchenyi – Young scientist*, 1 [in Russian].

9. Syniavskiy, V. K., Serheienkova, O. P. (2007). *Psykhologichnyi slovnyk [Dictionary of Psychology]*. N. A. Pobirchenko (Eds.). Kyiv. Nauk. Svit [in Ukrainian].

10. Sannykova, O. P. (2003). *Fenomenolohiya lichnosti [Phenomenology of personality]*. Odessa: SMYL [in Russian].

11. Kholodnaya, M. A. (2002). *Psykhologhiya intellekta: paradoksy issledovaniya [Psychology of intelligence: paradoxes of research]*. Saint-Petersburg: «Piter» [in Russian].

12. Kholodnaya, M. A. (2004). *Kognitivnyie stili. O prirode individualnogo uma [Cognitive Styles. On the nature of the individual mind]*. Saint-Petersburg: «Piter» [in Russian].

13. Goleman, D. (2006). Social intelligence: The new science of human relationships. New York: Bantam Books [in English].

14. Sternberg, R. (2000). Practical intelligence in everyday life. New York: Cambridge university press [in English].

Yuri Chernozhuk,

associate professor,

Department of General and Differential Psychology,

Irina Uzun,

master student,

Department of General and Differential Psychology,

The State institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky",

26, Staroportofrankivska, Odesa, Ukraine

PSYCHOLOGICAL INHIBITORS OF INTELLIGENCE OF FUTURE TEACHERS

The article presents the results of theoretical and empirical research aimed at studying the psychological inhibitors of intelligence of students who will work as teachers in the future. Analysis of the literature on the topic allowed to clarify the content of the main psychological phenomena being studied, to choose parameters that represent intelligence at the formal-dynamic and content-personal levels, as well as psychological properties that can hypothetically inhibit the intelligence of future teachers. Correlation analysis proved: 1) the complex and ambiguous nature of the relationships between the parameters under study; 2) the negative nature of the relationship of a number of indicators of general and social intelligence with indicators of anxiety and aggression, and positive one with indicators of conflict resilience; 3) only indicators of the style "field-dependence/field-independence" have significant negative links with hypothetical inhibitors of intelligence (indicator of personal anxiety) among a number of cognitive-stylistic indicators.

Based on the purpose and research tasks, 6 groups of future teachers were created. The first group includes subjects with a low level of anxiety (LA) - 10 people, the second one with a high level of anxiety (HA) - 10 people, the third group - with a low level of aggression - 10 people (LA), the fourth - with a high level of aggression (HA) - 10 people, the fifth group - subjects with a high level of conflict resistance (HC), the sixth - with a low (LC). By means of the qualitative analysis the information on individual-typical features of intelligence of persons with various levels of the specified properties was received, their comparison was carried out. Future teachers with high anxiety, high aggression, low conflict resistance are inferior to colleagues with opposite characteristics in a number of parameters of general and social intelligence. As shown by the results of observations and conversations with these subjects, this leads to significant problems in their professional development, creates for them certain difficulties in various spheres of life. Qualitative analysis has shown that anxiety, aggression and conflict resilience can act as inhibitors of intelligence. However, firstly, it depends on their severity (high anxiety, high aggression and low conflict resistance can act as inhibitors) and secondly, if anxiety acts as an inhibitor, both at the cognitive-stylistic and content-personal levels of intelligence, aggression and conflict resistance act only on the latter one. In addition, their influence affects social intelligence and, unlike anxiety, does not extend to general intelligence.

Keywords: intelligence, general intelligence, social intelligence, cognitive styles, intelligence inhibitors, future teachers.

Подано до редакції 10.02.2021

УДК 378.018.43:004]:61-057.875:578.834
DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-4665-2021-1-3>

Mariia Bondarenko,
PhD (Candidate of Biological Sciences), assistant,
Department of Anatomy and Pathological Physiology,
ESC "Institute of Biology and Medicine" of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2, Akademika Hlushkova Avenue, Kyiv, Ukraine,
Valentyna Kurovska,
PhD (Candidate of Medical Sciences), assistant,
Department of Fundamental Medicine,
ESC "Institute of Biology and Medicine" of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2, Akademika Hlushkova Avenue, Kyiv, Ukraine,
Artem Okhrei,
PhD (Candidate of Biological Sciences), assistant,
Department of Anatomy and Pathological Physiology,
ESC "Institute of Biology and Medicine" of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2, Akademika Hlushkova Avenue, Kyiv, Ukraine,
Olga Podpalova,
assistant of Department of Fundamental Medicine,
ESC "Institute of Biology and Medicine" of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2, Akademika Hlushkova Avenue, Kyiv, Ukraine,
Yevdokiia Reshetnik,
PhD (Candidate of Biological Sciences), assistant,
Department of Anatomy and Pathological Physiology,
ESC "Institute of Biology and Medicine" of Taras Shevchenko National University of Kyiv,
2, Akademika Hlushkova Avenue, Kyiv, Ukraine

PROBLEMS OF DISTANT LEARNING OF MEDICAL STUDENTS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Traditionally, education in medical universities has huge practical part. However, during the COVID-19 pandemic the educational process has been transferred to distance learning and disadvantages of it have been revealed. The negative aspects of distance learning need to be analyzed and strategies of their prevention need to be developed. An anonymous survey was conducted among students in order to know their opinion about a transfer to distant learning. Online Google Forms technology was used with this purpose. According to the obtained data, the majority of students (58,2%) indicated a decrease in the level of knowledge acquired remotely during the quarantine. The importance of contact with teachers and receiving tasks from them during quarantine was noted by 79,6% of respondents. Only small part of students (12,2%) assessed distance learning positively. Most of them (75,5%) cannot imagine isolation without using the means of communication, but in case of inability to use them, respondents (43,8%) answered that they would